

INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFLAR
O'QITUVCHILARINING KASBIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISHNING
NAZARIY ASOSLARI

Ruzimova Marjonoy Yo'ldash qizi

Urganch davlat pedagogika instituti magistri

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini kasbiy tayyorgarligi, integratsiyalashuv pedagogik faoliyat nazariyasi va amaliyoti haqidagi yaxlit tushunchalar hamda sub'ektlararo mohiyati aks ettirilgan.

Kalit so'zlar: Integratsiya, integrativ yondashuv, ko'nikma, malaka, pedagogik ta'lim, rivojlanish, o'zaro bog'liqlik, zamonaviy ta'lim, integratsion tendensiya.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ
ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА ОСНОВЕ
ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА

Аннотация. В данной статье отражены профессиональная подготовка будущих учителей начального образования, интегральные концепции теории и практики педагогической деятельности и интересубъективная сущность.

Ключевые слова: Интеграция, интегративный подход, мастерство, компетентность, педагогическое образование, развитие, взаимозависимость, современное образование, интегративное направление.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF IMPROVING THE PROFESSIONAL TRAINING OF
FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS BASED ON AN INTEGRATIVE APPROACH

Abstract. *In this article, the professional training of future teachers of primary education, integrated concepts of the theory and practice of pedagogical activity and the intersubjective essence are reflected.*

Keywords: Integration, integrative approach, skill, competence, pedagogical education, development, interdependence, modern education, integrative trend.

Pedagogik faoliyatda o'qituvchilarni nazariy-metodik tayyorlash sifatini oshirishning muhim shartlaridan biri - bu fanlararo aloqadorlikda amalga oshiriladigan umumta'lim va maxsus fanlarning tizimli birligi hisoblanadi. So'nggi yillarda olib borilayotgan bir qator tadqiqotlarda ta'lim jarayoniga integratsiyalashgan yondashuv zaruriyati qayd etilmoqda. Bo'lajak o'qituvchilarning ilmiy bilimlarni samarali o'zlashtirishi ularda pedagogik bilim va mahoratni shakllanishi bilan birgalikda ta'lim jarayonida fanlarning alohida bo'limlariga tegishli bo'lgan aloqadorligini o'rganishga ham yordam beradi. Pedagogik ta'lim jarayonida o'qitiladigan fanlarning alohida bo'limlari o'rtasidagi bunday integratsiyalashuv pedagogik faoliyat nazariyasi va amaliyoti haqidagi yaxlit tushunchalarni hamda sub'ektlararo mohiyatni aks ettiradi.

Falsafiy nuqtai nazardan, integratsiya - bu elementlarning bir butunga oddiy birlashishi emas, balki uning rivojlanishi, ilgari bu elementlarga xos bo'lmagan yangi xususiyatlarning paydo bo'lishiga, shuningdek ularning faollashishiga yordam beradigan tizim, o'zaro aloqadorlikdir. O'zaro bog'liqlik esa o'zaro ta'sir demakdir. Zamonaviy tadqiqotlarda integratsiyani bir tomondan, ilmiy bilimlarni rivojlantirish uchun ichki zaxira rolini belgilaydigan, ikkinchi tomondan, integratsiya - bu fanlarning o'zaro rivojlanishining sifat jihatidan yangi turi, fanlarning tarkib topishining zamonaviy sharoitlari uchun xosdir deb hisoblaydilar.

"Integratsiya ilmiy-texnik taraqqiyotning rivojlanishi bilan bevosita bog'liq"³² ekanligi ta'kidlanadi. Shuningdek, integratsiya - fanlarning o'zaro aloqadorligini ta'minlash omili sifatida ham e'tirof etiladi. Bizningcha, mazkur fikrlarning bu diapazoni ko'p funktsiyali hodisa bo'lib, qo'llanilish sohasiga qarab mazmunan farqlanib boradi. Bu faqat fanlararo darajada hal qilinishi mumkin bo'lgan murakkab muammolar sonining ko'payishi bilan bog'liq. Didaktik jarayonining yaxlit qurilishi katta texnologik imkoniyatlarga ega. Integrativ yondashuvga asoslangan ta'limni tizimli amalga oshirish bo'yicha mavjud tajriba oliy ta'lim muassasalari amaliyotida hali keng joriy etilmagan. Shuningdek, talabalarga mutaxassislik fanlarini o'qitish jarayonida idrok etish asosan, ko'rib chiqilayotgan hodisalarning cheklangan doirasiga moslashtiriladi. Bu esa stereotip fikrlash tarziga moyillik yaratish bilan birga talabalarni yaxlit bilim olish imkoniyatini, nazariy-metodik-ijodiy faolligini cheklab qo'yadi. Zamonaviy ta'limni bugungi kunda keng qamrovli kompyuter texnologiyalarisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Chunki axborot-kommunikatsiya texnologiyalari nazariy-metodik muammolarni hal qilishning

³² A.M.Murodov, "integratsiya sharoitida oliy ta'lim xizmatlari bozori rivojlanish tendensiyalari va qonuniyatlari", SB TSAU Conference-2022

samarali vositasi sifatida maydonga chiqadi. Shu boisdan, talabalarning nazariy-metodik tayyorgarligini axborotlashgan ta'lim muhitida integratsion yondashuv asosida shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, fanlararo bog'liqlik ijodiy faoliyatga qodir malakali mutaxassisni shakllantirish uchun asos bo'lib ham xizmat qilishi mumkin.

Pedagogik nazariy-metodik faoliyatga tayyorlash jarayonida integrativ yondashuv negizida kasbiy faoliyatga tayyorlash ko'nikmalarini shakllantirish bilan birgalikda ilmiy-metodik jihatdan asoslangan mukammal ta'lim mazmunini ishlab chiqish va rivojlantirishga imkoniyat yaratiladi. Zero, zamonaviy ta'limning asosiy vazifasi yuqori texnologiyalar asosida bo'lajak mutaxassislarning qobiliyatini ochib berish, hayotga va nazariy-metodik faoliyatga tayyorlash, raqobatdosh kadrlarni dunyo maydoniga chiqarishdan iboratdir. Shuningdek, har bir talabani o'z oldiga mustaqil ravishda jiddiy maqsadlarni qo'yishi va ularga erishishi, turli xil nazariy-metodik vaziyatlarga mohirona javob berishi uchun tayyorlashi kerak. Bunga esa pedagogik jarayonga integratsion yondashuv asosida erishish maqsadga muvofiq. Hozirgi yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitda bozor iqtisodiyotidagi o'zgarishlar talablariga javob beradigan ta'lim tizimida samaraga erishish har qachongidan ko'ra dolzarbdir. Chunki, bugungi kundagi ta'lim oluvchiga bevosita taqdim qilinayotgan axborotlarning keng ko'lami ularni integrativ yondashuv asosida o'qitish ehtiyojlarini ham yuzaga keltiradi. Biz uni quyidagicha ifodaladik:

“ Ta'lim mazmunining integratsiyasi deganda mazmunlar orasidagi mustahkam aloqa, ularning bir-birlariga o'tish jarayoni va ularga mos natijalar hamda ushbu jarayondagi bilimlar sintezi, faoliyat turlari va qobiliyatlarning yaxlit tizimi”- degan tushunchaga keldik.

Integratsion yondashuv ta'lim jarayonida integratsiyalash ishlarini tashkil qilish, kasbiy faoliyatga tayyorlashga oid ko'nikma va malakalarni shakllantirishni tizimga solish, sintez qilingan bilimlarni o'z ichiga olgan. Bu yondashuv talabaning bilimini kutilmagan sharoitlarga qo'llash qobiliyatini rivojlantiradi. “Integratsiya” atamasi entsiklopedik va ilmiy adabiyotlarda turli jinsdagi qismlar va elementlarni bir butunga birlashtirish bilan bog'langan rivojlanish jarayoni sifatida tushuniladi. Pedagogik atamalar lug'atida “Integratsiya” – o'quv fanlarining o'zaro aloqadorligi; lotincha “integratio” so'zidan olingan bo'lib, qayta qurish, tiklash, to'ldirish; “integr” - to'liq, butun, yaxlit degan ma'noni anglatadi. Integratsiya – bir-biri bilan organik birlashib ketish, bir-biriga o'zaro singdirish, bir-biri bilan birlashib yangi, yagona barqaror umumlashgan-yaxlit g'oyani hosil qilish ma'nolarini ifoda etganligi bilan ahamiyat kasb etadi. Pedagogika entsiklopediyasida Integratsiya (lot.

Integration-tiklash, to'ldirish, integer-butun so'zidan) 1) sistema yoki organizmning ayrim qismlari va funksiyalarining o'zaro bog'liqlik holatini hamda shunday holatga olib boruvchi jarayonni ifodalaydigan tushuncha; 2) fanlarning yaqinlashishi va o'zaro aloqa jarayoni; differentsiatsiya bilan birga kechadi; 3) 2 va undan ortiq davlatlarning iqtisodiyotini o'zaro muvofiqlashtirish va birlashtirish tarzida talqin qilingan.³³

Integratsion tarzda tashkil etilgan daralar fanlararo bog'liqlikni o'zida jamlagan holda o'quvchilar dunyoqarashini har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi. Bu jarayon an'anaviy ta'lim tizimi doirasida ham, zamonaviy o'quv-tarbiya jarayonida ham amalga oshirib borish mumkin. O'zaro aloqadorlik jarayonining o'ziga xosligi esa - integrativ tizimning har bir komponenti mohiyatiga ko'ra sifatli o'zgarishlarni nazarda tutadi. Demak, integratsion dars odatdagi daralardan:

- aniqligi, ixchamligi, o'quv materialining zich ko'lami;
- darsning har bir bosqichida integratsiyalanayotgan o'quv fanlarining har tarafdin mantiqiy shartlanganligi;
- berilayotgan o'quv materialidagi keng ko'lamlil axborotga egaligi bilan ajralib turadi.³⁴

Pedagogikadagi integrativ yondashuv muammolari ko'plab tadqiqotchilarning asarlarida turli ko'rinishda ko'rib chiqilgan.

Farididdin Attor o'zining tubandagi fikri bilan o'zaro aloqadorlikni o'z zamonasida quyidagicha ta'riflaydi: "Bu ro'yi zaminda mayda narsaning o'zi yo'q, hamma narsa bir-biriga bog'liq va bir-birini to'ldiradi".³⁵ Demak bizningcha, har bir fan bir-biriga bog'liq va uni negizi – tabiatdir.

Didaktikaning asoschisi Ya.A.Komenskiy o'zining "Buyuk didaktika" asarida: "O'zaro aloqadagi jamiki narsa, xuddi shu aloqada o'rganilishi kerak" - deb ta'kidlagan edi. Bundan ko'rinadiki, o'rganiladigan har qanday bilim albatta aloqadolik asosida amalga oshirilishi, bog'lanishi lozim. Shundagina tabiat+inson bir butunligini anglab etadi.

I.G.Pestaloz o'quv fanlar o'zaro bog'lanishlarining turli-tumanligini ochishda: "O'z ongingda mohiyatiga ko'ra, barcha o'zaro bog'langan fanlarni, ular tabiatda haqiqatdan qanday aloqada bo'lsa, aynan shunday aloqaga keltirish kerak" - degan fikrni ilgari suradi.

Olib borilgan izlanishlarda pedagogikaning boshqa fanlar bilan o'zaro aloqadorligi muammosi ko'rib chiqilgan bo'lib, mazkur jarayonda har bir

³³ O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. 1-jild. Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2000

³⁴ Mavlonova R.A. Boshlang'ich ta'limning integratsiyalashgan pedagogikasi. Metodik qo'llanma. - T.: Nizomiy nomidagi Toshkent davlat universiteti, 2005. [http:// library.ziyounet.uz/ru/book/33810](http://library.ziyounet.uz/ru/book/33810)

³⁵ I.Xo'jamurotov, N.Eshmetov "Falsafa".O'quv-uslubiy qo'llanma.-T: Toshkent davlat agrar universiteti,2007

fanning o'ziga xos jihatlari bilan bir qatorda bog'liqlik elementlari ham tavsiflangan.

O'quv-tarbiya jarayonida integratsiyalashni ta'lim mazmuniga singdirish, o'zaro aloqadorlikka erishish imkoniyatlarini ochib berish, ta'lim jarayoniga integrativ yondashuv, o'quvchiga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishda barcha omillarni birlashtirish muammolari ko'pchilik tadqiqotlarning muammosi hisoblanadi.

Tadqiqotlar tahlili natijasida olimlarning pedagogikada integrativ ta'limning bir qator kategoriyalarini ajratib ko'rsatganligini keltirib o'tamiz: integrativ tizim, integratsiya jarayoni, integratsion yondashuv, integratsiya tamoyillari, integrativ omillar, integratsiya shakllari. Mazkur kategoriyalar o'z mazmunan quyidagicha ifodalanishi qayd etiladi.

Integratsiya tamoyillari - o'quv jarayonining barcha komponentlarini o'zaro aloqadorligini, tizimlar orasidagi bog'liqlikni nazarda tutadi. Shuningdek, ta'lim maqsadini belgilashda, o'qitishning mazmuni, uning shakllari va usullarini aloqadorlikda tashkil etishda birlamchi hisoblanadi.

Integrativ yondashuv - bu pedagogik jarayonning istalgan komponentida integratsiya tamoyilini amalga oshirishni ko'zda tutadi. Pedagogik jarayonning yaxlitligi va izchilligini ta'minlaydi.

Integral jarayonlar - bu tizimning alohida elementlarini yoki butun tizimni sifatli o'zgartirish jarayoni.

Har qanday integratsiya bo'linish jarayonini o'z ichiga olganligini anglash, o'qituvchilarni integratsiyaga "mutlaq yaxshilik", "farqlash" esa "mutlaq yomonlik" sifatida qaramaslik kerakligi va bu fikrlarni tushunish muhimlik kasb etadi. Chunki, integratsiyaning ko'p o'lchovli ko'rinishi ta'lim jarayonida integratsiya va tabaqalanish jarayonlarining o'ziga xosligini, differentsiatsiya va differentsial munosabatlarining mazmunini yoritib berish integratsiyani anglab-tushunishga yordam beradi. Falsafiy va ilmiy adabiyotlarda pedagogik integratsiyani muammolari va uni yechimiga doir har xil qarashlar mavjud. Bu borada inson tafakkuri turli fanlarning kelib chiqishi haqidagi bilimlarning ko'payishi bilan to'yinganligi bois ularni sintetik idrok etish imkoniyatini beradigan samarali qarshi choralar ko'rishni o'rganish vazifasini qo'yadi. Shunga ko'ra chora-tadbirlar quyidagilarda o'z ifodasini topadi:

a) o'quv jarayonida amaliy muammolarni ham, ilmiy-nazariy muammolarni ham fanlararo aloqadorlikda hal qilish;

b) o'quv jarayonida kibernetik mashinalarning keng qo'llanilishiga ahamiyat berish;

v) ta'limning barcha bosqichlarida bilimlarni aloqadorlikda mustaqil egallash ko'nikmalarini singdirishni ta'minlaydigan usullardan foydalanish va h.k.

Integratsion tendentsiyani kuchaytirish L.S.Vigotskiyning "Fikrlash va nutq" asarining mazmunini tashkil etib, asarda bolalik davrida uning rivojlanishidagi hissiy va aqliy komponentlarning aloqadorligi, insonning yaxlit bir butun tuzilma ekanligi uning dastlabki va keyingi rivojlanishida ratsional va mantiqsizlikning ajralmasligidan dalolat berdi. Falsafiy qarashlardan ma'lumki, dunyo va odamni tushunish va tushuntirishning ratsionalistik va irratsional paradigmalari paydo bo'lishi bilan olimlar oldida ularning o'zaro aloqadorlikda ta'sir etish imkoniyatlarini aniqlash vazifasini paydo qildi. Bu bir qancha sabablarga ko'ra muhim. Mazkur sababning birinchi ko'rinishi turli shakllar orasidagi bo'lingan bir necha tushuncha, g'oyalar, yaxlit bilimlar doirasida turli fanlarning asosiy g'oyalari shakllantirilganligi bilan ahamiyatli. Chunki bunday tushunchalarga umumiylik, doimiylik hamda o'zgaruvchanlik xosdir. O'zaro aloqadorlikda ta'sir etish imkoniyatlarini aniqlash vazifasining ikkinchi sababi, tabiat va jamiyat dastlab bir butun: ular ikkala ratsionalistik hamda irratsional komponentni birlashtiradi. Ularning o'zaro aloqadorligini anglamaslik o'zlashgan tushunchalarni kutilmagan vaziyatlarda foydalanish imkonini bermasligi mumkin. Bu holat bilimlarni qisman, faqatgina bir tomonlama samarasiz qo'llashga sabab bo'ladi. Shu boisdan shaxsni o'rganish klassik hamda zamonaviy mantiq usullarining o'zaro bog'liqligida amalga oshirilishi maqsadga muvofiq. Fanlararo aloqadorlikning pedagogik-psixologik jihatdan tadqiq qilinishi hamda ushbu muammoning metodik jihatdan tadqiq qilinishi "Shaxsning integratsion kontseptsiyasi" ning mazmun-mohiyatini ko'rsatadi. Bu kontseptsiya inson hayotining turli jihatlari va sohalarini tavsiflashning umumiy tamoyillari asosida amalga oshirilishi mumkin: elementlarning xilma-xilligi, kombinatsiyasi (uyg'unlashuvi) va hokazo. Bir-birini to'ldirish va kompensatsiya qilish yanada ortadi. Shunday qilib, integrativ yondashuv inson uchun uning ijodiy tabiatini tan olib, ratsional chegaralarini uzoqlashtiradi. Irratsionalistlar shu tariqa ma'lum va noma'lum sohaning doimiy izlash istiqbollari belgilaydilar. Bunda har bir yo'nalishning o'z xususiyatlarini saqlanib qolishiga alohida ahamiyat qaratiladi. Integrativ yondashuvga asoslangan kontseptsiyalarning o'ziga xos jihatlari tahlil qilish ushbu xulosalarga olib keladi:

Hozirgi vaqtda pedagogikada ko'rib chiqilayotgan manbalar guruhlarida aks ettirilgan umumiy integral yondashuvni to'ldiruvchi juda ko'p miqdordagi integral-pedagogik tushunchalar va tizimlar faoliyat ko'rsatmoqda. Biroq, chindan ham yaxlit tasvirni yaratish, tushunchalar

ichida (manbalar), tushunchalar o'rtasida (manbalar o'rtasida) va tushunchalar va manbalar o'rtasida sintezni chuqurlashtirish sohasidagi integratsion ishlarni kuchaytirishni talab qiladi. Bu holda, albatta, integrativ yondashuv haqidagi qarashlarni nisbiy xususiyatini hisobga olish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A.M.Murodov, "integratsiya sharoitida oliy ta'lim xizmatlari bozori rivojlanish tendensiyalari va qonuniyatlari", SB TSAU Conference-2022
2. I.Xo'jamurotov, N.Eshmetov "Falsafa". O'quv-uslubiy qo'llanma.-T: Toshkent davlat agrar universiteti, 2007
3. Mavlonova R.A. Boshlang'ich ta'limning integratsiyalashgan pedagogikasi. Metodik qo'llanma. - T.: Nizomiy nomidagi Toshkent davlat universiteti, 2005. [http:// library.ziyounet.uz/ru/book/33810](http://library.ziyounet.uz/ru/book/33810)
4. O'zbekiston milliy entsiklopediyasi. 1-jild. Toshkent: "O'zbekiston milliy entsiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2000